

potest, curam atque operam negotiosissimam postulat, ac per hoc mentem ab his occupationibus otiosissimam. Si autem breviter vis audire quid mihi videatur, nullo modo arbitror animam e corpore exire cum corpore.

II. Visiones autem illæ futurorumque prædictiones quomodo fiant, ille jam explicare conetur, qui novit qua vi efficiantur in uno quoque animo tanta, cum cogitat. Videmus enim, planeque cernimus in eo fieri rerum multarum visibilium, et ad cæteros corporis sensus pertinentium, innumerabiles imagines: quæ non interest quam ordinate vel turbide fiant; sed tantum quia fiunt quod manifestum est, qua vi et quomodo fiant quisquis potuerit explicare, (quæ omnia certe quotidiana sunt atque continua,) audeat præsumere aliquid ac definiere, etiam de illis rarissimis visis. Ego autem tanto minus hoc audeo, quanto minus id quoque in nobis, quod vita continua vigilantes dormientesque experimur, quo pacto fiat explicare sufficio. Nam cum ad te dictarem hanc epistolam, te ipsum animo contuebar, te utique absente atque nesciente, et quomodo possis his verbis moveri, secundum notitiam quæ mihi de te inest, imaginabar, atque id quonam modo in animo meo fieret, capere ac investigare non poteram, certus tamen non fieri corporeis molibus, nec corporeis qualitatibus, cum corpori simillimum fieret: hoc interim habeas, ut ab occupato et festinante dictatum. In duodecimo autem libro eorum quos *De Genesi* scripsi, versatur hæc quæstio vehementer, et ex multis rerum expertarum atque credibiliter auditarum exemplis disputatio illa sylvescit. Quid in ea potuerimus vel effecerimus, cum legeris, judicabis; si tamen Dominus dignabitur donare, ut eos mihi libros, quantum possum congruenter emendatos, jam liceat

edere, et multorum fratrum expectationem non jam longa disputatione suspendere.

III. Narrabo autem unum aliquid breviter unde cogites: Frater noster Gennadius, notissimus fere omnibus, nobisque charissimus medicus, qui nunc apud Carthaginem degit, et Romæ suæ artis exercitatione præpoluit, ut hominem religiosum nosti, atque erga pauperum curam impigra misericordia facillimoque animo benignissimum, dubitabat tamen aliquando, ut modo nobis retulit, cum adhuc esset adolescens, et in his elemosynis ferventissimus, utrum esset ulla vita post mortem. Hujus igitur mentem et opera misericordiæ quoniam Deus nullo modo desereret, apparuit illi in somnis conspicuus juvenis et dignus intendi, eique dixit: Sequere me. Quem dum sequeretur, venit ad quamdam civitatem, ubi audire cœpit a dextera parte sonos suavissimæ cantilenæ ultra solitam notamque suavitatem. Tunc ille intento quidnam esset, ait, hymnos esse Beatorum atque Sanctorum. Sinistra autem parte quid se vidisse retulit, non satis memini. Evigilavit, et somnium fugit, tantumque de illo, quantum de somnio cogitavit.

IV. Alia vero nocte, ecce idem ipse juvenis eidem rursus apparuit, atque ab illo utrum cognosceretur interrogavit: respondit iste quod eum bene planeque cognosceret. Tunc ille quæsivit, ubi se nosset. Nec memoriæ defuit quid iste identidem responderet, totumque visum illud hymnosque Sanctorum, ad quos audiendos eos ducere venerat, qua recentissimos recordabatur facilitate narravit. Hic ille percontatus est, utrumnam id quod narraverat, in somnis vidisset, an vigilans: respondit, in somnis. At ille: Bene, inquit, recolis: verum est, in somnis illa vidisti; sed etiam nunc in somnis te videre scias. Hæc cum audisset iste, ita esse credidit, atque id

responsione firmavit. Tunc qui hominem docebat, adjecit, et ait: Ubi est modo corpus tuum? Ille respondit: In cubiculo meo. Scis-ne, inquit ille, in eodem corpusculo nunc illigatos esse, et clausos, et otiosos oculos tuos, nihilque illis oculis te videre? Respondit: Scio. Tunc ille: Qui sunt ergo, inquit, isti oculi quibus me vides? Ad hoc iste non inveniens quid responderet, obticuit. Cui hæsitanti, ille quod his interrogationibus docere moliebatur, aperuit; et continuo: Sicut, inquit, illi oculi carnis tuæ utique in dormiente atque in lectulo jacente, nunc vacant, nec aliquid operantur, et tamen sunt isti quibus me intueris, et ista uteris visione: ita cum defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuæ vita tibi inerat qua vivas, sensusque quo sentias. Cave jam deinceps ne dubites vitam manere post mortem. Ita sibi homo fidelis, ablatam dicit hujus rei dubitationem: quo docente, nisi providentia et misericordia Dei.

V. Ista narratione dixerit aliquis tantæ rei nos non solvisse, sed vinxisse quæstionem. Verumtamen cum his verbis credere, vel non credere, liberum cuique sit; se ipsum quisque habet, quo se avocet ad profundissimam quæstionem. Et vigilat homo, et dormit homo quotidie, et cogitat homo: dicat unde fiant ista similia formis, similia qualitatibus, similia motibus corporum, nec tamen materie corporali, dicat si potest. Si autem non potest, quid se præcipitat de rarissimis aut inexpertis quasi definitam ferre sententiam, cum continua et quotidiana non solvat? Ego autem quamvis quo modo fiant ista veluti corporea sine corpore, verbis prorsus explicare non possim: tamen sicut scio non ea corpore fieri, utinam sic scirem quo modo discernentur, quæ videntur aliquando per spiritum, et per corpus videri putantur; quoque modo distinguantur visa eorum, quos error

vel impietas plerumque deludit, quando visis piorum atque Sanctorum similia pleraque narrantur; quorum exempla si commemorare voluissem, tempus mihi potius quam copia defuisset. In Domini misericordia vegeteris, domine beatissime, et venerabilis et desiderabilis frater.

EPISTOLA CLX¹.

EVODIUS AUGUSTINO Episcopo salutem.

Evodius Augustino, movens quæstionem de ratione et Deo.

I. PERFECTA ratio illa est, quæ omnium rerum præstat scientiam, et maxime æternarum rerum, quæ intellectu comprehenduntur: hanc æternam esse, æternam esse debuisse; æternum illud esse, quod nec cœpit, nec mutatur, nec variatur, ipsa docet atque ostendit ratio: quam necesse est esse æternam, non solum quod æterna doceat et demonstret, sed multo magis, quod ipsa æternitas non potest esse sine ratione. Quia, arbitror, non esset æternitas, si ratio ipsa æterna non fuisset. Deinde Deum esse vel esse debuisse, nec aliter fieri debere, quam ut Deus esset, ratio demonstrat. Quæ utique sive essent qui hoc scirent, sive non essent, tamen cum æternus sit Deus; dubitandum non est æternam esse rationem, quæ Deum esse oportuisse intenderet, et ita ut illi se demonstraret esse coæternam.»

II. «Sunt autem quædam quæ ratione coguntur ut

¹ Alias cccxvi. quæ autem 160 erat, nunc 134. — Scripta circa idem tempus.

sint, ut anterior sit ratio, et effectus posterior ejus rei, quam futuram esse ostendit ratio: ut verbi gratia, cum mundus factus est, ratio habuit ut fieret mundus. Prior ergo ratio quam mundus est. Ea ergo quæ scivit ratio futura esse, subsequuta sunt, ut sit princeps ratio, postea mundi operatio. Jam nunc quoniam ratio ostendit Deum esse, vel necesse esse ut Deus esset, quid cui præponemus? Rationem Deo, aut rationem mundo, an Deum rationi, sine qua Deum nullatenus esse probabile est? Si enim Deum esse æternum, est ratione esse æternum, quæ est ratio? Ergo aut Deus est, aut Dei est, ut ipsa docet ratio: quæ si ipsa est Deus, ratio ostendit Deum esse rationem, et possunt ista cœva et cœterna esse. Si autem Dei est similitudo hæc ratio, ostendit rationem Dei esse similiter: et hoc erit cœvum et cœternum. Deum autem esse similiter fieri non posse, nisi esset Deus, ipsa ratio ostendit: quæ ratio si auferatur, quod dictu nefas est, non erit Deus, si ratio non ostenderit necesse esse Deum. Tunc ergo Deus est, cum ejus ratio ostendit ut sit Deus. Deus ergo quia est: sine dubio est ratio, quæ docuit quia est.

III. « Quid ergo est, si dici potest, in Deo primum, ratio an Deus? Sed Deus non erit, nisi fuerit ratio quæ doceat Deum esse debere. Ratio quoque non erit, nisi Deus erit. Nihil ergo ibi primum et postremum. Natura ergo hæc divina simul quodam modo habet et rationem et Deum. Unum autem unum generat, aut ratio Deum, aut Deus rationem. Subjectum autem, aut in subjecto forte dicatur ratio et Deus. Deus et ratio unus in uno. Bene autem Deus generat rationem: quia ratio Deum esse demonstrat. Intelligitur autem Deus a ratione ut Filius a Patre, et ratio a Deo, ut Pater a filio. Nam et ipsa ratio cum Deo Deus est. Neque enim Deus aliquando sine ratione fuit, aut ratio sine Deo. Tunc enim Deus est

si est ratio, et tunc Filius est si est Pater: ut si ratio auferatur, sicut dictum est, quod dici fas non est, ne ipse quidem Deus est. Per ejus enim rationem est actus et operatio ut sit Deus. Rursus eadem dicamus. Si ratio non fuit, Deus non fuit: et si Deus non est, ratio non fuit. Ratio ergo et Deus sempiterna res: et Deus et ratio simili modo res sempiterna. Connexio autem atque unio rationis ad Deum, et Dei ad rationem, Patris ad Filium et Filii ad Patrem, principia sibi quodammodo et causas existendi præstant: quia alterum sine altero esse non potest. Deficitur in verbis, et quodcumque dicitur, ad hoc dicitur ne sileatur. Utrum autem germen rationis Deum dicamus, an Dei germen rationem, quia nec fructus sine radice esse potest, nec sine fructu radix aliquid est? (similitudo sit ducta; ut quiddam intelligentiæ de Deo signetur, vivit enim et in grano tritici ratio foecundans, qua sterile non sinitur esse: Sed iterum si granum tritici non esset, ex qua re ista produceret, ratio non haberet.)»

IV. Cum igitur ratio quæ Deus est, aut ostendat Deum rationem, aut rationem esse Deum, unum quodam modo alterum ostendens; non ostenditur Pater nisi per Filium, nec Filius ostenditur nisi per Patrem; et tunc quasi in silentio sit Filius, quando per Patrem venit ad Filium, ut unum quodam modo abscondatur, alterum demonstratur: ut demonstrans se unus, demonstret et alterum, nec possit unus sciri, ut lateat alter: quia « Qui me vidit, » inquit, vidit et Patrem: et, nemo venit ad Patrem, » nisi per me¹: » et, « Nemo venit ad me, nisi quem » Pater attraxerit². » Arduum vehementerque difficile negotium inivimus, ut aliquid de Deo non intelligentes intelligeremus. Tamen quemadmodum omnia quæ sunt, sine quadam specie non intelliguntur, et incognoscibilia

¹ Joan. xiv, 9 et 6. — ² Id. vi, 44.

sunt : sic multo magis sine Filio , hoc est, sine ratione incognitus est Deus. Quid enim ? An aliquando sine ratione Pater alogus fuit ? Quis hoc audeat dicere ? Cognoscendum itaque ratione Deum unum ex uno, vel unum in uno simul unum esse : quia unus est Deus , cui necesse est illam inesse dilectionem quam semper habendam ipsa ratio docet, vel Deus præcipit dilectionem exhibendam esse. »

EPISTOLA CLXI¹.

Domino sancto venerabiliter dilectissimo fratri et consacerdoti AUGUSTINO et fratribus qui tecum sunt, EVODIUS et fratres qui mecum sunt salutem in Domino.

Evodius Augustino de eo quod scriptum est in 137 epistola ad Volusianum, Si ratio quæritur, non erit mirabile, etc., quo dicto abuti eos posse ostendit, qui vellent corporeis oculis a Christo Deum videri, contra quam docuit Augustinus in 92 epistola ad Italicam.

I. « PER Jobinum qui ad possessionem Marcianensem missus erat, dudum unam quæstionem de ratione et Deo missa Epistola mea interrogavi, cujus adhuc responsum non merui. Sed quia Epistolas sanctitatis tuæ, unam ad illustrem virum Volusianum, et alteram ad Italicam illustrem in Christo foeminam in manibus legentes habuimus, occurrit quod in priore Epistola de Domini Jesu Christi Dei nostri carnali in virgine conceptione, et ex ea nativitate posuisti, Si ratio quæritur non erit mirabile :

¹ Alias CCXLVII. quæ autem 161 erat, nunc 49. — Scripta videtur an. 414.

si exemplum poscitur, non erit singulare. Et visum est posse de omni nativitate, et hominis vel cujuslibet animantis vel seminis tale aliquid dici. Si ratio enim ejus quærat, non indagabitur, et utique erit mirabile : et si exemplum poscatur, quia nihil tale sit in exemplis, erit singulare. Neque enim quis conventus viri et foeminæ, vel cujuslibet conceptionis aliquando, quod in secreto formatur, ratione poterit exponi : aut vero seminum ex terra nascentium, primitus putrescentium, postea fructificantium, ulla ratio invenietur. Non enim et hoc mirabile non est vermem unum sine ullo parente, si ad singularitatem aliquid requiratur, intra pomum virgineo conceptu formatum, perfectum inveniri ? unde ad exemplum arbitrator dictum, « Ego vermis et non homo¹. » De conceptionibus ergo sive conjunctorum sive singularium, nescio quænam possit ratio exhiberi. Non ergo de conceptione virginis tantum non redditur, sed de nulla quidem arbitrator conceptione posse persolvi rationem. »

II. « Si exemplum poscitur : Ecce et de vento dicuntur equæ, et de cinere gallinæ, et de aqua anates, et alia nonnulla animalia, sine virili semine, foetus proprios edere. Certe si integræ non reddunt, tamen possunt illibatæ concipere : quomodo ergo ponitur, « Si exemplum poscitur, non erit singulare, » quando tot exempla procedunt ? Nasci etiam in corporibus, non solum foemineis, verumetiam virorum, intrinsecus dico, quædam animalia, notum est omnibus : numquid et ibi semen facit conceptionem ? Ecce exempla, ecce miracula, de quibus ratio nullatenus redditur. Aut si ad hoc redditur, quia in virgine homine nihil tale unquam contingit ; tamen sunt exempla in aliis rerum naturis, quia nata et sine seminibus concipiuntur, ex quibus penitus ratio reddi

¹ Psal. XXI, 7.

nequaquam potest. Tamen et in generatione est aliquid tale invenire quod sic edat partus, ut integritas naturæ non violetur. Soleo enim audire quod aranea sine ulla virili conceptione et partus corruptione, illa omnia fila, ex quibus tentis hæere solet, secundum naturæ suæ modum proferat mirabiliter, et sibi tantum quasi singulari præstitum esse demonstrat. Ergo si et hoc quærat, non tantum mirabile est, sed exempla talia rerum dari nullatenus possunt. Metuo enim ne ob hoc ipsa præcesserint in exemplis, ut qui non credidissent virginem concipere posse, his exemplis convincerentur esse quidem mirabile, sed tamen non erit singulare: Nam omnia Dei opera mirabilia; quia in sapientia facta sunt. Si ergo hoc nobis objiciatur, quid respondebimus? »

III. « Illud etiam me urget vehementissime, quod sic potest dici de corporis ipsius Domini clarificati substantia, quia et ipsa poterit videre Dei substantiam: (aisti enim in Epistola ad Italicam non posse¹: et certum est:) ut cum rationem reddere coeperimus, quia non potest, hoc nobis objiciatur, quia si quod illa conceptione et nativitate factum est, mirabile est et singulare, nec ratio quam volunt nec exemplum redditur, quia unico hoc præstitum est: quemadmodum eis ratio non redditur de conceptione et generatione, sed in illo solo invenitur singulare; sic de ejus visione ratio non reddatur, nec exemplum requiratur, sed soli illi singulariter licere divinitatis substantiam corpore videre. Si respondebitur, rationem posse reddi, quia corporea re, incorpoream rem nequaquam cernere liceat: metuo ne respondeatur, quia et conceptio illa ratione exponi, et exemplis possit firmari. Aut enim in hominibus ratio deficiet, et exempla cessa-

¹ Epistolæ 92.

bunt, et confirmabunt corpore suo Unigenitum videre posse Deum: aut si ratio hic reddita fuerit, consequetur rationem reddi posse ab aliquibus nimis sapientibus viris, et illius conceptionis, et consequentis generationis. Quid ergo talibus respondeatur, percunctor. Non enim certamina semino, sed quemadmodum insidiosis respondeatur interrogo. Ego tamen sic credo virginis conceptionem et partum, quomodo semper credidi: et corpore quoque clarificato Deum videri non posse, utcumque ratione colligo. Obviandum tamen censeo hominibus, qui aut seditiones ex quætionibus solent excitare, aut ferventi studio ad discendum evigilare. Ora pro nobis. Pax et charitas Christi sanctitatem tuam nostri memorem perficiat, domine sancte venerabiliterque beatissime frater.»

EPISTOLA CLXII¹.

Domino beatissimo et venerabili fratri et coëpiscono sancto Evodio, et tecum fratribus, AUGUSTINUS et mecum fratres in Domino salutem.

Augustinus Evodio respondet solutionem quætionis in 150 epistola propositæ petendam esse ex aliis opusculis a se editis. Confirmat opinionem quam in epistola 159 tetigerat de anima corpore soluta, deque visis prodigiosis. Postremo vindicat sententiam illam in præmissa proxime epistola reprehensam: Si ratio quæritur, non erit mirabile, etc.

I. MULTA quæris ab homine multum occupato; et quod est gravius, ea putas præcipitari debere dictando,

¹ Alias cr. quæ autem 162 erat, nunc 43. — Scripta forte an. 415.

quæ sunt tam difficilia, ut cum magna diligentia dictata vel scripta vix perduci possint ad intellectum etiam talium qualis ipse es. Huc accedit, quia non tu et tales tantummodo cogitandi estis lecturi esse quod scribimus; sed utique et illi qui minus acuto minusque exercitato ingenio præditi, eo tamen studio feruntur ad cognoscendas litteras nostras, sive amico sive inimico animo, ut eis subtrahi omnino non possint. Ista cogitanti cernis, quanta cura in scribendo esse debeat, præsertim de rebus ita magnis, ut in eis et magni laborent. Si autem cum aliquid in manibus habeo, intermittendum est et differendum, ut ad ea potius respondeatur, quæ supervenientia requiruntur; quid fiet si etiam ipsis dum respondetur, alia supervenerint? Num placet ut etiam his omissis illa suscipiantur, et semper priora fiant quæ posteriora oboriuntur, eaque sola terminare contingat, quibus cum scribuntur non supervenerit aliquid quod quærat? Quod ut mihi accidat difficillimum est, sed non opinor tibi hoc placere. Non ergo debui alia interrompere cum tua supervenissent, sicut nec tua, si alia rursus irruerint; et tamen servare hanc justitiam non sinor. Nam ecce ut tibi hæc ipsa rescriberem, quibus id admonerem, intermisi quæ agebam, et animum meum ad hanc Epistolam ab alia magna intentione detorsi.

II. Facile autem fuit hanc excusationem, ut arbitror, non iniquam, litteris inditam tibi remittere; respondere autem inquisitionibus tuis non ita facile est: et puto in ipsis opusculis, quæ me nunc intentissimum detinent, non defutura quædam loca, ubi hæc ipsa expediam, quæ requiris, si Dominusnaverit. Jam etiam ex iis quæstionibus, quas modo misisti, multa soluta sunt in eis libris, quos nondum edidi: Sive *de Trinitate*, sive *de Genesi*. Quanquam et illa si relegas, quæ tibi jam diu nota sunt,

vel, nisi fallor, fuerunt, quia ea fortasse oblitus es, quæ te conferente mecum ac sermocinante conscripsi: Sive *de Animæ quantitate*, sive *de Libero arbitrio*; invenies unde dissolvas, etiam sine mea opera, dubitationes tuas, adhibito scilicet nonnullo labore cogitationis, ut iis, quæ ibi ad intellectum liquidum certumque perducta sunt, consequentia nectantur. Habes etiam librum *De vera religione* quem si recoleres atque perspiceres, nunquam tibi videretur, ratione cogi Deum esse, vel ratiocinando effici Deum esse debere. Quandoquidem in ratione numerorum, quam certe in usu quotidiano habemus, si dicimus, Septem et tria decem esse debent, minus considerate loquimur; non enim decem esse debent, sed decem sunt. De quibus itaque rebus recte dicatur, quod esse debeant, sive jam sint, sive ut sint, satis quantum arbitror disputavimus in eis libris, quos commemoravi. Homo enim sapiens esse debet, si est, ut maneat; si nondum est, ut fiat: Deus autem sapiens non esse debet, sed est.

III. quoque de visis, quæ tibi nuperrime scripsi, et ea commemoras subtiliter dicta, sed majoribus te quæstionibus implicasse, recense etiam atque etiam, et cogita diligentius, nec pertranseat, sed habitet in eis consideratio tua; et inde fortasse utcumque conjicies, quomodo sit anima præsens vel absens. In eis quippe visis demoratur in somnis, cum abest a sensu præsentiaque cernendi quam præbet oculis vigilans: hanc autem ab oculis, hoc est tanquam a luminaribus corporis animæ absentiam, quæ fit cum dormimus, si vis major augeat, ut totum quod est inde subtrahatur, mors est. Sicut ergo a cernendi sensu ad visa somniorum, non cum aliquo corpore abscedit, nisi forte illa quæ videntur in somnis corporea, nosque ipsos inter illa, hac atque illac ferri ac referri cum aliquo corpore existimabimus; quod jam tibi arbitror non

videri : ita si tota penitus abstrahatur atque absit, quod fit in morte, non secum putanda est auferre aliquid corpus ex corpore. Nam si auferret, profecto etiam cum dormimus et abscedit ab oculis, in quantum eos relinquit, in tantum oculos secum auferret quamlibet subtiliores, corporeos tamen; quod non facit. Verumtamen aufert secum quosdam simillimos, sed non corporeos, quibus visa simillima cernit in somnis, sed nec ipsa corporea.

IV. Porro si aliquis contendat etiam visa somniorum, quæ similia corporibus apparent, non esse nisi corporea, videtur sibi aliquid dicere, nec ista ingenii tarditas facile convincitur; multorum quippe est etiam non mediocriter acutorum : quoniam parum attendunt quantum valeant imagines corporum, quæ fiunt in spiritu, nec omnino sunt corpora. Cum vero eas coguntur intueri, si recte adverterint, atque compererint non eas esse corporeas, sed corporum simillimas, rationem tamen de his non continuo valent reddere, quibus causis et quemadmodum fiant, qua denique natura sua subsistant, vel in quo subjecto sint : utrum ita in animo fiant ut in membrana ex atramento litteræ, ubi utraque substantia est, membrana scilicet et atramentum : an sicut sigillum in cera, vel figura quælibet qui cera subjectum est, illa in subjecto : an utroque modo fiant ista in spiritu nostro aliquando sic, aliquando autem sic.

V. movent enim non solum ea quæ absunt a sensibus corporis, et in nostra reperiuntur memoria, vel quæ nos ipsi ut libitum est, facimus, disponimus, augemus, minuímus, situ, habitu, motu, innumerabilibus qualitatibus formisque variamus. Talia sunt fortassis etiam illa quibus deludimur dormientes, quando non divinitus admonemur; nisi quod hæc volentes agimus, illa præter

arbitrium patimur. Non solum hæc movent, quæ in animo de ipso animo fieri non absurde quis putat, (quamvis et hoc causis occultioribus, quibus agitur ut istud potius quam illud in conspectum animi veniat :) sed etiam quod ait Propheta : « Et dixit » mihi Angelus qui loquebatur in me¹. » Neque enim forinsecus voces ad aures corporeas Prophetæ venisse credendum est, cum dicit : « Qui loquebatur in me, » non, ad me : utrum voces erant de spiritu factæ, corporalibus similes, quales agimus cum apud nos taciti multa memoriter, plerumque etiam cantando transcurrimus, sed tamen editæ ab Angelo sibi suggerente. Et quod in Evangelio scriptum est : « Ecce Angelus Dei apparuit illi in somnis, dicens². » Quomodo enim apparuerit, vel corpus Angeli cum oculis clausis : (Abrahæ quippe vigilanti sic apparuerunt³, ut eos etiam, cum pedes lavit eis, contrectando sentiret) : vel spiritus spiritui dormientis in specie aliqua simili corpori, sicut nos ipsi nobis videmur tali figura etiam per loca moveri somniantes, longe aliter quam membra id stratis jacentia moventur.

VI. Hæc ideo mira sunt, quia occultiorem habent rationem, quam ut videri vel reddi ab homine homini possit. Nam istæ causæ sunt admirationis, cum vel ratio cuiusque rei latet, vel eadem res usitata non est, quod aut singularis aut rara est. Ex illa ergo causa latentis rationis ego dixi in epistola⁴, quam te legisse commemoras, cum eis responderem, qui negant esse credendum, quod Christum virgo pepererit, virgo permanserit : « Si ratio quæritur, non erit mirabile. » Hoc enim dictum est, non quod ratione res careat, sed quod eos lateat, quibus hoc Deus voluit esse mirabile. Ex alia vero admirationis causa,

¹ Zach. 1, 9. — ² Matth. 1, 20. — ³ Gen. xviii, 4. — ⁴ Epist. 137. ad Volusianum.